

کندو کاوی درباره کتاب دا

(خاطرات سیده زهرا حسینی^۱)

به اهتمام: سیده اعظم حسینی

معرفی و نقد: دکتر عباس خلجی*

این کتاب، خاطرات سیده زهرا حسینی از روزهای شروع جنگ در خرمشهر است. بانو حسینی در آن ایام تنها ۱۷ سال داشت و خاطرات او گوشه‌ای از تاریخ تلخ جنگ و سقوط خرمشهر را بازگو می‌کند که

تاکنون توصیف این حوادث به این شکل بیان نشده بود.

راوی خرمشهری کتاب «دا» در روزهای نخستین جنگ و به فاصله پنج روز، پدر و برادرش را در نبردهای دفاعی خرمشهر از دست می‌دهد. زهرا به همراه خواهر چهارده ساله اش لیلا در غسلخانه جنت آباد خرمشهر نقش غسله برای زنان شهید خرمشهری را به عهده می‌گیرد. خرمشهر در آستانه سقوط است؛ اما او به مانند بسیاری از مردم از شهر خارج نمی‌شود و حتی در برخی از مقاومت‌های

مقدمه

خاطره گویی و رمان نویسی دو سبک مهم و اصیل در روایت حوادث تاریخی برای نسل‌های آینده و ثبت و ضبط و انتقال تجارب تلخ و شیرین نسل‌های پیشین و نسل حاضر برای نسل‌های آینده است. با این حال، متأسفانه ادبیات انقلاب اسلامی، به ویژه ادبیات پایداری و مقاومت (جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و سایر تحولات بحران‌های داخلی) تاکنون نتوانسته آثار فاخر و گرانبهایی که در شأن انقلاب اسلامی و پایداری ملت ایران در هشت سال دفاع مقدس باشد، تقدیم مخاطبان کند. با این وجود، تک ستاره‌هایی در آسمان ادبیات فارسی در حال فروغ است که آهنگ دل نواز این تک مضراب‌ها امیدواری تولید آثار ادبی بیشتر و در خوری را در این عرصه مطالعاتی نوید می‌دهد. در این میان، کتاب دا روایت ناب و اصیلی از زبان یک ناظر عینی درباره چرایی و چگونگی آغاز جنگ تحمیلی و فرایند تهاجم وحشیانه و غیرانسانی نیروهای بعثی به شهر خرمشهر را ارائه می‌کند و تصویر جانگدازی از روند تبدیل این شهر به خونین شهر را به نمایش در می‌آورد.

۱. ر.ک. به: دا: خاطرات سیده زهرا حسینی، به اهتمام سیده اعظم حسینی، چاپ چهل و نهم، تهران: شرکت انتشارات سوره مهر (وابسته به حوزه هنری

سازمان تبلیغات اسلامی)، ۱۳۸۸، ۸۱۲ صفحه.

* استادیار دانشگاه جامع امام حسین (ع)

فصل، و فصل پنجم شامل ده فصل می باشد. ضمائم آن نیز شامل چهار مصاحبه و گفتوگو با شاهدان عینی برخی از وقایع آن دوره و چهار نقل قول از سه شاهد عینی دیگر و یک سند از کتاب مستندی که درباره نبردهای خرمشهر منتشر شده و صدق وقایع و حوادث راوی را تایید می کنند، می باشد.

البته فلسفه نحوه ساماندهی کتاب و چرایی و چگونگی تنظیم فصول در این بخش های پنجگانه مشخص نیست. تناسبی میان حجم فصول و بخشهای مختلف آن وجود ندارد. ضمن آن که فلسفه وجودی گفت و گو و مصاحبه و نقل قول مستند برای خوانندگان کتابی که ادعای نگارش یک رمان واقعی و تاریخی را دارد، هرگز روشن نیست.

راوی این اثر، خانم سیده زهرا حسینی است که در عنوان جوانی با این شرایط بحرانی روبه رو می شود و با دست خویش پیکر خونین و پاره پاره پدر و برادرش را به خاک می سپارد. وی به جمع آوری پیکر شهدا و مجروحین از سطح شهر مبادرت می ورزد و در امر امداد به مجروحین و مصدومین در درمانگاه موقت مسجد جامع خرمشهر به صورت شبانه روزی فعالیت می کند و حتی به منظور توزیع غذا و مهمات رسانی و آبرسانی به رزمندگان و مدافعان خط مقدم جبهه پیشقدم می شود و به یاری همزمان مرد خویش می شتابد. وی در نهایت، در روز بیستم مهر ۱۳۵۹ و پس از ۲۰ روز مقاومت و پایداری تحسین آمیز در امور مختلف خدمات رسانی به رزمندگان و مردم بی پناه خرمشهر، در هنگام درگیری با نیروهای بعثی در خطوط مقدم جبهه (گمرک خرمشهر) از ناحیه ستون فقرات مجروح و به آبادان و ماهشهر و سربندر اعزام می شود. با این حال، از اعزام به پشت جبهه خودداری می کند و دوباره خودسرانه به خرمشهر باز می گردد که این بار به اجبار جهت مداوا به پشت جبهه اعزام می گردد. وی در روای بازگشت به وطن خویش، یعنی خرمشهر، پس از طی مراحل درمان و پشت سر نهادن دوران اولیه

خرمشهر نیز شرکت می کند. ترکش به ستون فقراتش اصابت می کند و به شدت مجروح می شود. آخرین مدافعان خرمشهری پس از مقاومتی دلیرانه از شهر خارج می شوند و خرمشهر به خونین شهر تبدیل می شود. در حالی که زهرا حسینی در بیمارستانی در شیراز دوران سخت مجروحیت را طی می کند، خبر سقوط خرمشهر به او می رسد. رویای بازگشت به خرمشهر لحظه ای او را رها نمی کند تا اینکه خرمشهر در عملیات بیت المقدس آزاد می شود و راوی کتاب، دوباره به این شهر بازمی گردد...

این مطالب بخشی از حوادث پرفراز و نشیب کتاب «دا» است که ماجرای زندگی متلاطم و پرهیاهو، اما زیبا و خواندنی زهرا حسینی در روزگار سخت جنگ تحمیلی بر ایران را روایت می کند.

هدف این نوشتار معرفی، ارزیابی، و نقد کتاب در قالب نقد شکلی، نقد روشی و

نقد محتوایی از سویی و آرایه برخی انتقادات سازنده و اصلاحی برای بهبود شکلی، روشی و محتوایی اثر در چاپ های آتی است. البته در این نقادی پس از شرح مزایا و نقاط قوت کتاب، برخی از نقاط ضعف و کاستیها آن نیز مطرح خواهد شد.

معرفی محتوای کتاب

کتاب «دا» علاوه بر شناسنامه و تقدیم نامه و فهرست مطالب، از یک مقدمه، پنج بخش، و چهل فصل، ضمائم، عکس ها و فهرست اعلام تشکیل شده است. بخش اول دارای سه فصل؛ بخش دوم ده فصل، بخش سوم پانزده فصل، بخش چهارم دو

کتاب دا، روایتی ناب از
تهاجم نیروهای بعثی به
خرمشهر و فجایع
خشونت بار و خونین و
ویرانگر آنان را به تصویر
می کشد

سپاهیان محمود افغان به شهر اصفهان است. بنابراین، خرمشهر نماد مقاومت و پایداری ایران و راوی نماد مظلومیت نسلی مقاوم، ایثارگر و سربلند است. نسلی که ناخواسته درگیر جنگ نابرابری شد که هشت سال به طول انجامید و بسیاری از سرمایه‌های انسانی، معنوی و مادی کشور را به کام خود کشید. اما از سوی دیگر در این دوره حماسه‌هایی خلق شد که در تاریخ ایران و پس از دوران صدر اسلام، بی نظیر بود. زیرا مردم در سال‌های خونین دفاع مقدس سرفرازانه به میدان آمدند و از همه سرمایه‌ها و داشته‌های خود گذشتند. حال باید از یک چنین شکوهی جانبداری کرد و هرگز نباید این سترگی مردان و زنان ایران و ددمنشی دشمن را به فراموشی سپرد. دشمنی که به تباهی ما اراده کرده بود. اما به یاری خداوند نتوانست.

مطالعه کتاب - خاطرات یا رمان - دا به رغم وجود برخی ایرادات و اشکالات شکلی، روشی و محتوایی از سویی و برخی انتقادات ادبی به آن، به همه جوانان کشور توصیه و پیشنهاد می‌شود.

نقد کتاب

الف) نقد شکلی

کتاب دا از نظر ویژگی‌های شکلی در حد مطلوبی قرار دارد، از جمله این که:

۱. صحافی کتاب مناسب و کاغذ آن مرغوب است و از حروفچینی چشم‌نوازی برخوردار می‌باشد.
۲. کتاب دارای مشخصات و شناسنامه کامل، فهرست مطالب اجمالی، مقدمه راوی و فهرست اعلام است.
۳. کیفیت جلد مرغوب و طرح جلد کتاب مناسب است.

با وجود این برخی ایرادات شکلی در این کتاب به شرح زیر قابل مشاهده است:

۱. علیرغم گذر از مرز هفتاد چاپ، فاصله نامتعارف میان حروف یک کلمه در سرتاسر

نقاهت، تلاش نافرجامی را برای اعزام به منطقه آبادان آغاز می‌کند تا در امر امداد رسانی به مجروحین جنگی سهمیم گردد که شرح کامل آن که به درگیری وی و دوستانش با تکاوران نیروی دریایی و سپس دستگیری‌شان می‌انجامد، بسیار خواندنی است. بالاخره وی پس از ازدواج با یکی از فرماندهان عملیاتی خرمشهر می‌تواند در منطقه آبادان مستقر شود. اینک او با روایت تاثیرگذار خویش از آنچه در خرمشهر و از مردم بی‌گناه و بی‌پناه و مدافعان غیور و جان‌برکف این شهر دیده است، اثر ماندگاری در تاریخ ادبیات پایداری برای جوانان کشورمان آفریده است.

خوانندگان و علاقه‌مندان آثار ادبی حوزه دفاع مقدس در کتاب ارزشمند و تاثیرگذار سفر به گرای ۲۷۰ درجه شاهد بلوغ نسل نوجوانی هستند که در فرایند جنگ تحمیلی و دفاع مقدس مشارکت می‌کنند. آنان با پذیرش مسئولیت سنگین رزمندگی و دفاع از مرز و بوم و شرف و مردانگی مردم ایران، مردانگی و جوانمردی و البته مظلومیت خود را به رخ جهانیان می‌کشند. کتاب دا نیز سرنوشت نسلی را به نمایش می‌گذارد که به طور ناخواسته درگیر جنگی نابرابر با دشمنی غدار و ستمگر می‌شود که تا بن دندان به تسلیحات اهدایی شرق و غرب مسلح است و از پشتیبانی مادی و معنوی نظام جهانی بهره‌مند است. با این حال، دشمن به هیچ اصول انسانی، اخلاقی، و قانونی پایبند نیست و با زیر پا نهادن قواعد بازی و لگدکوب کردن کنوانسیون‌های بین‌المللی، به طور وحشیانه‌ای به مناطق غیرنظامی و شهرهای مرزی ایران یورش می‌آورد و بی‌رحمانه مردم بی‌دفاع و بی‌گناه آنها را به خاک و خون می‌کشد و بدین سان، حقوق بشر و نهادهای مدعی حقوق بشر را به سخره می‌گیرد.

کتاب دا، روایتی ناب از تهاجم نیروهای بعثی به خرمشهر و فجایع خشونت‌بار و خونین و ویرانگر آنان را به تصویر می‌کشد که یادآور هجوم وحشیانه مغول‌ها به ایران و حمله ویرانگر

در واقع، کتاب دارای ۵ بخش و ۴۰ فصل است که به لحاظ موضوعی و زمانی فصل‌ها از هم تفکیک شده‌اند؛ بدون آن که توضیحی در این باره ارائه شده باشد. تا فصل ۱۴ کتاب، خاطرات روای به صورت روز شمار نقل شده و از فصل ۱۴ به بعد این نظم دچار خدشه گشته و تا روز بیستم مهر که روز مجروح شدن خانم حسینی است، کار روایت به این شکل نامنظم ادامه پیدا کرده است. اما پس از آن تا پایان کتاب سیر داستانی دوباره تداوم یافته است.

ج) نقد محتوایی

ویژگی‌های مثبت ذیل را می‌توان برای محتوای کتاب دا در نظر گرفت:

۱. روایت صادقانه و باورپذیر وقایع به گونه‌ای که همدلی و همراهی مخاطب و خواننده را برمی‌انگیزد و او را به متن حوادث می‌برد، تا جایی که خواننده تا پایان کتاب مایل به کنار نهادن کتاب نیست و همواره در صدد پیگیری قضایای کتاب است.
۲. روایت حماسی و شورانگیز وقایع، تأثیر روحی قابل توجهی را بر خواننده می‌گذارد و مقاومت و پایداری شجاعانه مدافعین خرمشهر را به طور تحسین‌برانگیزی تصویر می‌کشد.
۳. راوی، با نقل صادقانه و خالصانه و جزئیات وقایع، توانسته پیام شهدا و رزمندگان اسلام را به بهترین شکل ممکن به نسل‌های آینده منتقل کند.
۴. کتاب رسالت خویش را روایت قصه پر درد و رنج نسل جوان و انقلابی کشور قرار داده که ناخواسته در کمترین زمان زیر بار مسئولیت‌های سنگین سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و نظامی - دفاعی قرار گرفت و بدون طی کردن دوران متعارف جوانی و نوجوانی به سرعت به بلوغ فکری و اجتماعی رسید. راوی، روایت‌گر سرنوشت حسرت‌بار و نوستالژیک (خاطره‌انگیز) جوانان ایرانی پس از پیروزی انقلاب اسلامی و دوران دفاع از کشور است.

- متن و گاهی عدم رعایت فاصله مناسب میان حروف دو کلمه جداگانه وجود دارد.
۲. عدم رعایت اصول روشی در نگارش رسم الخط فارسی، کلمات و واژگان در کتاب مشهود است.
 ۳. کتاب نیازمند یک ویرایش دقیق فنی و ادبی، به ویژه پس از پشت سر نهادن چاپ‌های متعدد است. بنابراین، اعمال یک بار اصلاحات چاپی و در نظر گرفتن ارزیابی‌ها و نظرات انتقادی لازم است.
 ۴. عدم توضیح برخی واژگان نامأنوس کردی و عربی و محلی در پاورقی کتاب، درک کتاب را برای خوانندگان فارسی مشکل کرده است. هر چند که برخی از آنها توضیح داده شده است.

ب) نقد روشی

۱. تمایز روشی روشنی در میان یک متن خاطره با متن یک رمان داستانی وجود ندارد.
۲. کتاب فاقد یک سبک روایی دقیق و روشن برای نگارش یک رمان خاطرات است. تمایز تاریخی یا حادثهمحور برای روایت خاطرات و وقایع نگاری کتاب وجود ندارد. در واقع، سبک روایی و ادبی مشخص، معیار و ملاک تنظیم‌کننده متن نبوده است. از این رو، کتاب سیر تاریخی و زمانی دقیقی را طی نمی‌کند. راوی گاهی در روایت‌های خود مجبور به توصیف رویدادهای گذشته می‌شود که این امر، سیر منطقی روایت موضوع و حادثه را به هم می‌زند و باعث تداخل موضوعی می‌شود.
۳. نقد روشی دیگر بر کتاب دا این نکته است که از نگاه مخاطب و خواننده مشخص نیست آیا این کتاب یک رمان تاریخی است یا خاطرات مستند یک شاهد عینی حوادث دوران آغازین روزهای آغاز جنگ تحمیلی می‌باشد. در این میان، توضیحات مبهم راوی که در مقدمه کتاب در مورد شیوه تنظیم فصول ۱ تا ۱۴ به صورت سیر تاریخی و پس از آن به صورت موضوعی درج شده است، کمکی برای حل این مشکل نمی‌کند.

لباس، ضبط واکمن و دوربین شهید سید علی حسینی و تعدادی عکس است که علی از شخصیت‌های انقلابی کشور همچون شهید بهشتی، شهید چمران و ابوشریف، که به عبادتش آمده بودند گرفته بود. کیف دیگر سید علی که از محل شهادتش در مدرسه دریابد رسایی به دست آمده، یک کیف ساسونت شامل تکه‌ای موم برای ورزش دست‌ها، عرق‌گیر، ملافه بیمارستان میثاقیه، یک وصیت‌نامه و یک پاکت پر از عکس‌های علی است که او در هنگام بستری بودن در بیمارستان گرفته بود. این عکس‌ها، شامل عکس‌هایی با شخصیت‌های انقلابی کشور همچون

آقایان آیت‌... خامنه‌ای (مقام معظم رهبری)، آیت‌... بهشتی، حجه‌الاسلام فلسفی و ملاقات‌کنندگان مردمی و در محل بهشت زهرا و مصلاهی نماز جمعه تهران بود.^(۱)

۲. در برخی از موارد نوعی لجاجت، یک دندگی و سرسختی غیرمنطقی راوی در متن حوادث به تصویر کشیده می‌شود که این

این کتاب تصویر روشنی از وقایع پس از انقلاب اسلامی و آغاز جنگ تحمیلی در منطقه جنوب کشور و به ویژه خرمشهر ارائه می‌کند

مسئله به باورپذیری قصه آسیب زده است. این مورد به ویژه در تعلق وی برای اعزام به پشت جبهه و استنفکاف از تصمیم گروه پزشکی بیمارستان ماهشهر و دربندسر به خوبی مشهود است.

۳. تأکید بیش از حد راوی بر خیانت بنی صدر از باورپذیری وقایع می‌کاهد و روند موضوعی کتاب را مختل می‌سازد. این رویکرد انتقادی و دیدگاه معارضه‌جویانه از سویی ناشی از شور و هیجان دوران جوانی و روح انقلابی راوی و از سوی دیگر ناشی از کمبودها و بی‌تجربگی‌های روزها و ماه‌های ابتدای جنگ است که در سراسر جبهه‌ها وجود داشت و صف‌آرایی و رقابت‌های

۵. به طور کلی، کتاب تصویر روشنی از وقایع پس از انقلاب اسلامی و آغاز جنگ تحمیلی در منطقه جنوب کشور و به ویژه خرمشهر ارائه می‌کند و درد و رنج مردم محروم و شجاعت و جانفشانی جوانان غیور این خطه از مرز و بوم ایران را به نمایش می‌گذارد، به گونه‌ای که خواننده خود را در متن حوادث می‌بیند. روایت دقیق جزئیات حوادث، نقش زیادی در این فرایند ایفا می‌کنند.

با این وجود برخی از ایرادات محتوایی کتاب را نمی‌توان نادیده گرفت:

۱. بعضاً اشتباهات تاریخی در روایت حوادث وجود دارد که احتمالاً ناشی از گذر زمان و فراموشی و غفلت راوی کتاب است و تنظیم‌کننده مطالب نیز متوجه این ایرادات نبوده است. به طور مثال شهید سید علی حسینی برادر راوی در تاریخ ۱۳۵۹/۷/۱۰ به شهادت رسیده، در حالی که زندان دوله‌تو در منطقه سردشت کردستان در تاریخ ۱۳۶۰/۲/۱۹ از سوی جنگنده‌های عراقی بمباران گردیده و حدود ۷۰ نفر از زندانیان رزمنده و انقلابی آن به شهادت رسیدند. در واقع، پس از بمباران این زندان پرده از جنایات گروهک‌های وابسته به بیگانگان برداشته شد. بنابراین، روایت راوی از افشاگری آن شهید درباره سفاکی‌های حزب دمکرات یا کومله در این زندان نمی‌تواند، واقعیت داشته باشد.^(۲) یا در جای دیگری از کتاب، راوی از کیف امانتی برادرش سید علی حسینی و محتوای آن در مسجد جامع خرمشهر سخن می‌گوید که در محل مطب دکتر شیبانی باقی مانده و مفقود شده است. در حالی که کیف دیگری را نیز ایشان از خدمه و پرستاران بیمارستان شهید مصطفی خمینی در تهران تحویل می‌گیرد که محتوای این کیف نیز به ویژه عکس‌ها شبیه همان کیف اولی در خرمشهر است. راوی توضیح نمی‌دهد که آیا این همان کیف است یا دو کیف جداگانه هستند؟ و اگر این‌گونه است، چرا محتوای آنها شبیه هم است. محتوای چمدانی که وی از خدمه بیمارستان شهید چمران تحویل می‌گیرد، شامل وسایل شخصی،

این کلام قصار است. زیرا راوی با نگارش و نشر خاطراتش توانسته، فضای عمومی خرمشهر در آغازین روزهای تهاجم دشمن بعثی به خرمشهر را زنده ساخته و آن را جاودانه سازد. بنابراین، نام و یاد خرمشهر همواره بر تارک تاریخ معاصر و ادبیات پایداری ایران زمین خواهد درخشید و در طول سده‌های متمادی، نسل‌های کنونی و آتی ملت ایران بر حماسه‌های جاویدانی که توسط فرزندان دلیر این مرز و بوم در این خطه آفریده شد، مباحثات خواهند ورزید و با افتخار از آن یاد خواهند کرد. با این وجود، تاریخ هیچ‌گاه مصائب و فجایعی را که توسط دشمن بر مردم بیگناه این خطه حماسه‌آفرین رفته، فراموش نخواهد کرد.

این کتاب اگرچه بسیار ارزشمند و قابل تحسین و نویدبخش تولید آثار ادبی فاخری در حوزه دفاع مقدس می‌باشد؛ با این وجود، پس از فروش فوق‌العاده‌ای که در خلال ۱۲ ماه اخیر داشته است، اکنون به نظر می‌رسد نیازمند یک بازنگری فنی، روشی و محتوایی است. زیرا به رغم محتوای ارزشمند آن نمی‌توان از نگاه انتقادی نسبت به آن غفلت کرد. در واقع، ضمن برشمردن نقاط قوت و برجستگی‌های کتاب، نقاط ضعف و کاستی‌های آن را نباید نادیده گرفت. کاری که در حد توان در این نوشته به آن پرداخته شد. البته بهره‌گیری از نقاط قوت و مزایا و نقاط ضعف و معایب این تجربه گران‌سنگ می‌تواند، نهادهای متولی، صاحب‌نظران و نویسندگان حوزه ادبیات پایداری را در خلق آثار قوی‌تر و غنی‌تر یاری رساند.

یادداشت‌ها

۱. دا: خاطرات سیده زهرا حسینی، به اهتمام سیده اعظم حسینی، چاپ چهل و نهم، تهران: شرکت انتشارات سوره مهر (وابسته به حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی)، ۱۳۸۸، ص ۴۵۶.
۲. همان، صص ۳۸۰-۳۸۱.

سیاسی در سطوح بالای نظام نوپدید سیاسی، آن را تشدید می‌کرد.

۴. مدافعان خرمشهر و سایر رزمندگان جبهه‌های جنگ تحمیلی هیچ‌گاه از سوی ناظران منصف و بی‌طرف به جنگ طلبی و آتش‌افروزی متهم نشده‌اند که راوی در صدد پاسخگویی به این اتهام برآمده است. در واقع، دفاع جانانه و دلاوی و جانبازی و ایثارگری آنان هیچ‌گاه در نزد مردم ایران زیر سوال نرفته و همگان به آن واقف هستند و آن را همواره پاس می‌دارند.

نتیجه‌گیری

نلسون ماندلا رهبر مبارز و آزادی‌خواه آفریقای جنوبی پس از پشت سر نهادن سی سال تجربه تلخ حبس و زندان در دوران رژیم نژادپرست آپارتاید این کشور، با بزرگمنشی، بخشندگی و آزادگی خاصی که نویدبخش آینده‌ای انسانی، زیبا و مسالمت‌آمیز بود، چنین گفت: «می‌توانم ببخشم؛ اما نمی‌توانم فراموش کنم.» اینک ما نیز اگر از آنچه که بر این سرزمین گذشت، بگذریم، هرگز نمی‌توانیم و نباید آن را فراموش کنیم. بنابراین، ثبت و ضبط و مستندسازی وقایع دوران دفاع مقدس و حماسه‌های جاویدان ملت ایران امری ضروری است تا آیندگان به عمق این فجایع و اوج مظلومیت و ایثارگری ملت ایران پی ببرند. بدین سان، خاطره‌نویسی و رمان‌نویسی بر پایه مشاهدات عینی مدافعان و رزمندگان اسلام یکی از بهترین راههای غنی‌سازی و ماندگاری ادبیات پایداری و تقویت زبان فارسی است. کتاب ارزشمند دا نیز در این بستر قابل بررسی، تحلیل و ارزیابی است.

به گفته مرتضی سرهنگی: «سربازی که خاطرات زمان جنگش را نمی‌نویسد، جنگش را ناقص و ناتمام رها می‌کند و سربازی که خاطرات زمان جنگش را می‌نویسد، برای ابد، بیست ساله باقی می‌ماند. حرف این آدم بیست ساله را، همه بیست ساله‌ها می‌فهمند.» کتاب دا مصداق عینی